

A CIVILIZÁCIÓ LÉNYEGE

A CIVILIZÁCIÓ LÉNYEGE

Szerző: Grandpierre Attila

A civilizáció mibenlétének kérdése mindannyiunk legfontosabb kérdései közé tartozik, mert összefügg életünk értelmével, valódi önazonosságunk felfedezésével, boldogságunkkal, egészségünkkel, életvezetésünk tökéletesítésével, az emberiség egészséges jövője felé vezető út felfedezésével. Korunkban az emberiség egyik legnagyobb feladata az ökológiai válság által felvetett kérdések megoldása. Miért jutottunk ökológiai válságba? Megoldhatja-e az ökológiai válságot az a nyugati civilizáció, amely előidézte? Hogyan lehet a leghatékonyabban elősegíteni az egészséges, boldog és értelmes életet biztosító civilizációt? Mi a nyugati civilizáció lényege, legalapvetőbb jellemzője? És még előbb: mi a civilizáció lényege?

A CIVILIZÁCIÓ EREDETI JELENTÉSE: AZ ÉLET MŰVÉSZETÉNEK MAGAS SZINTJE

A „civilizálni” szó mindössze néhány száz éves múltra tekinthet vissza. Az angol nyelv végső „döntőbírója”, az Oxford English Dictionary szerint 1601-es első angol nyelvű előfordulásakor a „civilizálni” szó jelentése: kihozni a barbárságból, kioktatni az élet művészetében, felvilágosítani és kifinomultabbá tenni. Tegyük egyelőre félre a barbárság kérdését, és tekintsük a civilizáció eredeti eszméjének a magas szinten szervezett, magas értelmi szintű és magas kifinomultságú életművészet jegyében szervezett társadalmakat. A civilizáció ezen meghatározása összhangban áll a kultúra szó egyik jelentésével, amely szerint a kultúra a tanult magatartásformák szisztematikus összessége. A kultúra, magyarul műveltség a szó szélesebb értelmében az életvezetésre vonatkozó erkölcsi nemesség és társadalmi kifinomultság mellett a szellemi képzettséget is magában foglalja. Tegyük hozzá: civilizációs szempontból nem mindegy, mire irányul a szellemi képzettség. Például egy bűnöző is lehet magasan képzett, de ez a szó eredeti értelmében nem jelenti, hogy kulturáltabb, civilizáltabb lenne. Samuel P. Huntington „A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása” című művében rámutat arra, hogy a civilizáció és a kultúra egyaránt egy adott népesség életmódjának egészére utal, és a civilizáció ugyanaz nagyobb népességre vonatkoztatva, mint a műveltség. Mindkettő lényege: életvezetés, szellemi képzettség, társadalmi kifinomultság. Rousseau megállapítása szerint bár az értelem teszi az embert, mégis az érzés az, ami vezeti

(J. J. Rousseau: Julie ou le Nouvelle Héloïse. 1761/1845, 211). Az életvezetésben az érzés, az erkölcs a meghatározó. Tegyük hozzá: bár életvezetésünk alapvetően az érzésen, az erkölcsön alapszik, a tudatos döntések meghozatala az értelem feladata. Ahhoz, hogy az ember ne kerüljön ellentétbe önmagával, érzéseinknek, a társadalmi erkölcsnek és racionális döntéseinknek összhangban kell állniuk egymással. Következtetésünk szerint az egészséges, harmonikus civilizáció legfőbb jellemzője eszerint érzéseink, társadalmi erkölcsünk magas szintje, mégpedig összhangban a szintén magas szintű emberi értelemmel.

A CIVILIZÁCIÓ EGYÉB ÉRTELMEZÉSEI

Kétségtelen, hogy a civilizáció sokoldalú, és különböző szempontok alapján különböző oldalait emelhetjük ki. Az Oxford English Dictionary legújabb kiadása a civilizáció három oldalát emeli ki: a civilizáció a társadalmi fejlődés és szervezettség legmagasabbnak tekintett szintje, a társadalom, a kultúra és az életmód egységessége; a modern élet komfortja és kényelme. A nyugati civilizáció végső alapját, amely alapvetően meghatározza összes többi sajátosságát, Michael Mann a hatalomban találta meg. Mann rendkívül alapos és mélyreható elemzése azt jelzi, hogy a nyugati civilizáció legfőbb célja a hatalom további összpontosulása és növekedése, és ténylegesen efelé halad. Amikor a legfontosabb szempont a hatalom növekedése, akkor minden más szempont könnyen megsérülhet. Az ökológiai válság azt mutatja, hogy a nyugati civilizáció nem jár a legjobb úton. Az elsődlegesen a hatalom fejleszté-

sére irányuló civilizáció, úgy tűnik, hosszú távon egyúttal jár a hatalom alá kényszerített tényezők, a népesség és a környezet életének romlásával. A civilizáció eszméjét számunkra az teszi igazán jelentőssé, hogy benne rejlik a civilizáció célja, és ezzel az emberiség érintett részének jövője is.

A civilizáció eszméjéről elfogulatlanabb és teljesebb képet kaphatunk, ha a nyugati civilizációban szokásos értelmezései mellett figyelembe vesszük a keletiek közül legalább a kínait. Kínában a civilizációt az uralkodó filozófia következményének tekintik. Az elmúlt évszázadok egyik legnagyobb kínai filozófusa, Thomé H. Fang „A filozófiai bölcsesség három típusa” című tanulmányában (Fang 1937) a filozófiát az érzelmi (qing) és a racionális (li) valóság tanulmányozásaként és szintéziseként határozta meg. A Ji Ching-et követve Fang azt a nézetet képviselte, hogy az érzés és az ész a látható világegyetem megnevezhetetlen és megfogalmazhatatlan végső forrásából származnak. Az emberiség az érzésben és az értelemben gyökerezik. Az érzés és az ész kölcsönösen meghatározzák és áthatják egymást. Fang megkülönböztette az intelligenciát (zhi), a valóságon alapuló és az észnek megfelelő tudást a bölcsességtől (hui), amely az emberi inspirációból vagy vágyból (yu) ered, az érzelmekhez tartozik

és ennek alapján követi az ész. Ennek alapján a bölcsesség három fajtája adódik: az első, amely az észre helyezi a hangsúlyt; a második, amely az érzelmi beállítottságra teszi a hangsúlyt; és a harmadik, amely az érzelmi beállítottságot és az észet egymással összhangba hozza. Fang szerint az első típust az ókori görög filozófia jelenti, mert a racionális tudásra, az észre tette a hangsúlyt, nem véve figyelembe az érzelmi valóságot. A második típust a modern európai filozófia képviseli, mert arra a vágyra épül, amely csak a haszonra vagy a hasznosságra irányul, a világ meghódítására, a Természet leigázására. A harmadik típust a kínai filozófia képviseli, amennyiben egyensúlyt tart fenn az érzelem és a gondolkodás, az érzésvilág és a gondolatvilág, az erkölcs és az értelem között. Ennek a háromfajta filozófiának a civilizáció három típusa felel meg: az ókori görög, a modern európai és a kínai.

A kínai civilizáció alapja mai kínai értelmezés szerint egyrészt a filozófiai gondolkodás és kozmológia, másrészt az értékrend és világnézet (Lai Chen: The Core Values of Chinese Civilization. Springer, 2017, 1). A kínai felfogás szerint Kína nem nemzetállam, hanem civilizáció-állam (Jacques, Martin: When China rules the world: the rise of the middle kingdom and the end of the western world. Penguin, 2009), mert nem etnikai vagy

hatalmi erő tartja össze, hanem a filozófia és az értékrend, az értelem és az erkölcsi rend. A kínai filozófiában a család központi szerepet játszik az államszervezésben, lényegében azonos törvények irányítják a családot, a nagycsaládot, a nemzetséget és az állam életét. Jellemző, hogy minden nap szigorúan 8 órakor van a reggeli az egész országban, 12-kor az ebéd, 18 órakor a vacsora, és ettől nem szabad eltérni. A kínai filozófia meghatározó iránya Nyugaton konfucianizmus néven ismert, de kínai nyelven ez a Konfucius előtti ősi bölcsék tanításaira épülő, élő és fejlődő rendszer (*ruxue*, Guan Xia: China as a "Civilization-State": A Historical and Comparative Interpretation. 2014). Kína jelenlegi újjászületésének titka a kínai civilizáció, a család és állam egysége, a Menny és az emberiség egysége, az érdemek alapján történő társadalmi előbbrejutási rendszer (meritokrácia), az erkölcs és kormányzás egysége, az ősi bölcsék tanításaira épülő rendszer, amely az állami tisztviselőképzés alapja, valamint a tudás és kormányzás egysége (u.ott).

A CIVILIZÁCIÓ ÉS ÖNAGONOSSÁGUNK MÉLYEBB SZINTJEI

Életünk alapfeladata önmagunk, az élet és a világ felfedezése. Az életvezetés, vagyis viselkedésünk, magatartásunk irányítása az önazonosságunkról és az életünkről alkotott felfogásunkon alapszik. Önazonosságunknak egyszerre több szintje létezik, amelyek egyidejűleg állnak fent. Ahogy azt Huntington is kiemeli: az egyéni és a nemzeti, társadalmi önazonossággal egyidejűleg létezik még mélyebb, civilizációs önazonosságunk is. Huntington szerint a civilizáció határozza meg legmélyebb önazonosságunkat (Huntington 1998, 53). Szeretnék rámutatni, hogy önazonosságunknak léteznek még alapvetőbb szintjei: az emberiséghez, az élővilághoz, a Világegyetemhez tartozás. Így például Kieran Keohane a kortárs civilizáció társadalmi patológiájáról írt könyvében amellettt érvel, hogy egészségünk és jólétünk nemcsak az egyéni és közösségi életünket jelenti, mert átfogja az emberiség egészét és kapcsolatunkat a Természettel (Keohane, Kieran: The Social Pathologies of Contemporary Civilization. 2016). Mindannyian emberek vagyunk, és ember voltunknál fogva az emberiséghez, a Homo sapiens-hez tartozunk. Tudományos kísérletekkel is kimutatták, hogy az emberi együttérzés ma is jelen van mindenkiben, még a legelvetemültebb emberben is, legalábbis szervezetének reakciói szerint (Arno Gruen: A normalitás tébolya. 1983).

Egyetemes emberi önazonosságunk sem jelenti önazonosságunk legalapvetőbb szintjét, hiszen lényünk még mélyebb szintjén mindannyian élőlények vagyunk. Tény, hogy létezik egyetemes együttérzési képesség az emberben. Amíg civilizációs beállítottságunk nem kerül ember voltunkból fakadó együttérzésünkkel elmentébe, addig otthonunkkal, a földi élővilággal, az állatvilággal és a növényvilággal, a Természettel érzelmi közösségben él az emberiség. Még ez sem jelenti önazonosságunk legalapvetőbb szintjét. Az ókorban általánosan ismert volt a *kozmosz szimpátia* eszméje, az a fajta együttérzés a csillagvilággal, amely ma már a nyugati civilizációban csak ritkán és gyengébben jelentkezik, rendszerint olyan különleges tudatállapotokban, mint például a szerelem, vagy az ihlet. Önazonosságunk végső soron a Természetben, a Világegyetemben gyökerezik.

Önazonosságunk szorosan összefügg a kultúrával. A filmnézés, a zenehallgatás, olvasás révén azonosulunk a szereplőkkel, a zenei élménnyel. Ha ez gyakran fordul elő, ismétlődik, rendszeressé válik, mély nyomokat hagyhat önazonosságunkon. Ha az elvárt társadalmi szerepek, magatartásformák összhangban állnak az adott kultúrával, a nyugati civilizációban a fogyasztói társadalom egyre alacsonyabb szintű kultúrájával, akkor ezek a ráhatások képesek önazonosságunkat kisiklatni. Énünk azonban sokkal nagyobb kincs annál, amilyen kép erről a nyugati köztudatban él. Énünk a cselekvőképességünk, és ez nem eredhet a cselekvésképtelen, élettelen anyagi világból. Énünk a kozmosz világ cselekvőképességének küldötte, postása, nagykövete. Énünk szabad, felette áll a fizikai okok gigantikus, kozmosz láncolatának. Énünk nem egy tetszőleges, önkényes rendelkezőképesség. Énünk a Mindenség előretolt hadállása ahhoz, hogy a Földön cselekedni tudjon. Énünk szabad, képes cselekvéseinket irányítani, de mégsem egy önkényes rendelkezőképesség, mert nincs egyedül, mert csak az élettel összekötve létezhet. Énünk döntéseinek az élet irányát szab, mégpedig az életnek legkedvezőbb irányt. Az élet irányadónak tekintése nélkül a tudat parttalanná és talajtalanná, tartalmatlanná válna, s ha ez túl hosszú távon így marad, akkor saját maga alól húzza ki a talajt – az életet.

Szögezzük le: olyan civilizációra van szükségünk, amely összhangban áll legmélyebb, legjobb emberi lényünkkel, amely képes biztosítani a testi-lelki-szellemi jólét és boldogság magas szintjét, amelyben az emberi értelem és az erkölcs összhangban áll egymással, amely

összhangban áll az emberi együttérzéssel, beleértve a Természet, a Világegyetem iránti természetes emberi érzést is.

ÖNAGONOSSÁGUNK MÉLYSÉGÉNEK SZINTJE A CIVILIZÁCIÓ KULCSKÉRDÉSE

Önazonosságunk határait a civilizációs beállítottság jelentős mértékben képes módosítani. Ha a civilizációs beállítottságunknál húzzuk meg a határt, ahogy az a nyugati civilizációra jellemző (Samuel P. Huntington: A civilizációk összecsapása. Európa, 1998, 53), akkor természeti önazonosságunkat kirekesztjük önazonosságunkból. Ebben az esetben a civilizációs hatások válnak személyiségünk legalapvetőbb meghatározóivá. Ha viszont a még alapvetőbb, természeti világban gyökerezőként fogjuk fel önazonosságunkat, akkor a Természet az irányadó számunkra abban a tekintetben is, hogy milyen civilizációt építsünk. Önazonosságunk mélységének szintje a civilizáció kulcskérdése.

A TERMÉSZETI NÉPEK ÉLETMŰVÉSZETÉRŐL: A BŐSÉG TÁRSADALMA

Térjünk vissza a civilizáció eredeti eszméjéhez. Létezik barbár civilizáció, ahogy azt a nyugati felfogás sugallja?

Ha igen, melyik az? Mit mondhatunk a legalacsonyabb fejlettségi szinten tengődőnek tartott természeti népek életművészetéről? Tény, hogy a gyűjtögető-vadászó életmód többmillió éven át képes volt biztosítani az emberiség fennmaradását. Richard Leakey, a világ egyik legkiemelkedőbb antropológusa szerint kérdéses, hogy a modern civilizáció képes-e akár kétszáz évig fennmaradni (Leakey, Lewin: Fajunk eredete. Gondolat, 1986, 19). Ha azt szeretnénk, hogy az emberi nem fennmaradjon, van mit tanulnunk az évmilliókon át életképes ősi társadalmaktól. Mi a helyzet az életművészet, az életvezetés, a mindennapok életminősége terén a természeti népeknél? A nyugati civilizációban közkeletű nézet szerint a gyűjtögető-vadászó népeknek kultúrájuk, civilizációjuk nincs, az élet nehéz és kemény, napjaink az éhhalál küszöbén zajlanak, erőfeszítéseik a pusztaság túlélésére irányulnak. A tények azonban ehhez képest teljesen más képet mutatnak. A hatvanas évektől kezdve egyre több antropológus mutatott rá arra, hogy ez a természeti népekről alkotott kép alapvetően hibás. A gyűjtögetés és a vadászat jelentős tudást és ügyességet igénylő tevékenység, amelyhez a természeti világ mély megértésére van szükség. Marshall Sahlins mutatta ki először az 1970-es években, hogy a természeti népek táplálkozási igényeiket könnyedén elégítik ki, mindössze napi 3-5 óra munkával, olyannyi-

ra, hogy a természeti népek társadalma nem az ínség, hanem ténylegesen a *bőség társadalma* (*original affluent societies*). Sahlins álláspontját egész sor későbbi vizsgálat igazolta. Richard Lee 18 hónapon át vizsgálta a Kalahári sivatag szélén, különösen nehéz természeti viszonyok élőkung busman törzs életét. A !kungok egy héten mindössze 15 órát fordítanak táplálékuk beszerzésére. Táplálkozásuk az amerikai egészségügyi minisztérium normáját mind az egészséges növényi táplálékok arányában, mind az elfogyasztott fehérjék minőségében, mennyiségében és kalóriájában jelentősen felülmúlja. Táplálkozásukat eszerint a magas szintű jólét jellemzi. Rengeteg szabadidejük egyik felét barátok és rokonok meglátogatására, másik felét vendégek fogadására fordítják. Ilyenkor énekelnek, transzba ejtő táncokat járnak, és történeteket, mondákat mesélnek. (Jeremy Cherfas, Roger Lewin: Nem csak munkával él az ember. A nem létfontosságú tevékenységek. 2000). A !kungokhoz hasonlóan az *afrikai pigmeusok és busmanok rendkívül és kifinomultan együttműködők, csodálatos tiszteletet tanúsítanak az élet iránt, gyengédségük, család iránti odaadásuk lenyűgöző* (John Robbins: Százévesen egészségben. Matuzsálemi kor, kivételes életerő. A titok nyitja a tudomány tükrében, 2006, 306). *Egymás és az élet iránt feltétlen szeretetet tanúsítanak. Az erkölcsi szabályok legsúlyosabb megsértésének számít, ha valaki durva a gyermekekkel vagy idősebbekkel szemben* (u.ott, 308).

AZ ŐSI EURÁZSIAI MŰVELTSÉG NYOMÁBAN: AZ ABHÁZOK

Nemrég fény derült az ősi eurázsiai magasműveltség létére, amely nyugati nevéen természetvallásként, sámánizmusként, valójában magas szintű bölcséleti rendszerként egészen i.sz. 600-1200-ig fennmaradt a Kárpát-medencétől Délkelet-Ázsiáig (Grandpierre A.: Az Új Selyemút és az ősi eurázsiai civilizáció. HUG 2017/3). Ez pedig azt jelenti, hogy ebben a körzetben az eltelt néhány évszázad nem tudta teljesen eltörölni a sokezerszer hosszabb múlt nyomait. Az ősi eurázsiai műveltség fennmaradt a pentaton népzeneben, a népmesékben, az Egyháromság filozófiai rendszerének nyomaiban, a hagyomány mélyrétegeiben, az élet-szemléletben. Az ősi eurázsiai életfelfogás a nyugati civilizációtól viszonylag legkevésbé befolyásolt körzetekben őrződhetett meg a legjobban.

A nyugati civilizációban közkeletű nézet szerint a nyugati civilizációtól kevésbé befolyásolt népek a „harmadik világhoz”, a fejlődő országokhoz tartoznak, elmaradot-

tak, s köztük a várható élettartam sokkal alacsonyabb, mint a nyugati fejlett társadalmakban. Mit mondanak a tények? A nyugati kultúrától nem, vagy csak viszonylag későn érintett, hagyományait őrző népeknél a leggyakoribb a rendkívül hosszú, száz év feletti élettartam, és ami nem kevésbé fontos az életművészet fejlettségének megítélésében, a vidám, örömteli, egészségben zajló hosszú élet (hunzák, abházok, vilcabambák, okinawaiak – John Robbins: Százévesen egészségben. Matuzsálemi kor, kivételes életerő. A titok nyitja a tudomány tükrében, 2006).

Megdöbrentő, mennyire ellentétes a kaukázusi abházok kultúrája a modern kultúrával. Az abházokra egész életükben jellemző a testi-szellemi frissesség és a látható életöröm. Életükben fontos szerepet játszik az ének, a zene, a tánc. Úgy tűnik, az abházok idős korukban sem fáradnak bele a bolondozásba, folyton újabb és újabb módját eszelik ki a mókának. Lenyűgöző a jókedvük, a humorérzékük (u.ott, 27). Az abházok rendkívüli vidámsága, egészsége, hosszú élete és életöröme a jelek szerint gyermeknevelési módszerüknek és életfilozófiájuknak köszönhető. Következésképpen tisztelettel bánnak az emberekkel, a gyerekekkel is. A barátságos viselkedés a legfontosabb értékeik közé tartozik. Nem szidják, nem büntetik a gyerekeket, még a hangjukat sem emelik fel. A dicséretet visszatartásával fejezik ki rosszállásukat. Egy felszólítás sem hangzik el kétszer. Az abház gyermekek érzik a megbecsülést, és rendkívül szófogadók. Az iskolában nem izegnek-mozognak, képesek órákon át ülni és figyelni. Az abházok életművészetének minőségét mi sem jellemzi jobban, mint az a nyugati civilizációban szinte teljesen ismeretlen, magas szintű boldogság, vidámság, kiegyensúlyozottság és természetes jól-lét, amely számukra nem elérendő cél, hanem a természetes, mindennapi állapot. Az abházok rendkívül nagy százaléka él meg igen magas kort tökéletes egészségben és életereje teljében, figyelemre méltó testi-szellemi frissességben és látható életörömben (u.ott, 30).

AZ ŐSI EURÁZSIAI MŰVELTSÉG NYOMÁBAN: A HUNZÁK

A Pakisztán, Oroszország és Kína között fekvő Hunza kétezer évig csaknem teljesen el volt zárva a külvilágtól, életművészete az ősi Eurázsia felfogását őrzi. Hunzában nincsenek kórházak, elmeegógyintézetek, gyógyszertárak, kocsmák, dohányboltok, de rendőrség, börtönök, bűnözés és koldusok sem (u.ott, 72),

mert nincs ezekre szükség. A hunzák a legvidámabb és legkészségesebb emberek, akikkel a Hunzába látogató expedíció tagjai találkoztak (u.o., 73). A Geriátriai Társaság megbízásából Hunzában járt dr. Jay Hoffman így összegezte tapasztalatait: „Úgy tűnik, a hunzaiak a legboldogabbak a világon. Boldogok, mert igazán élnek. Boldogok, mert egészségesek” (Robbins 2006, 76).

AZ ŐSI EURÁZSIAI MŰVELTSÉG NYOMÁBAN: BHUTÁN, A FÖLDKERESÉG LEGBOLDOGABB ORSZÁGA

A Délkelet-Ázsiában, Kína és India határán fekvő Bhután természeti adottsága folytán Földünk egyik legelzárta állama. Az elmúlt több mint ezer évben elképesztő elszigeteltségben éltek. Az 1960-as évekig nem voltak aszfaltozott utak, elektromos és telefonhálózat, gépjárművek, postaszolgálat. Ősi műveltségük szerint az élet természetes állapota a boldogság, és az élet szellemi, lelki és anyagi oldala egyensúlyban kell legyenek egymással. Sikertelen megőrizniük ősi hagyományait, életvezetésüket. Ennek köszönhetően Bhután a földkereség legboldogabb országa. Bár léteznek a földön többé-kevésbé ellenpéldaként felfogható törzsek is, ahol az életkor és az életművészet alacsony szintű (lásd például Hill, Gurven, Keeley tanulmányait), az ősi Eurázsia legnagyobb részén, ahol az emberiség legnagyobb része élt, lényegében egységes, magas szintű műveltség állt fenn az elmúlt évmilliók során (Grandpierre 2016). Ez a kulturális egység biztosította az emberiség biológiai egységességét, azt, hogy az emberi evolúció nem vezetett olyan jelentős fajváltozatok kifejlődésére, mint ami például az elefántok esetében az afrikai és az indiai elefánt között áll fenn (Mann, Michael: The Sources of Social Power, Volume 1: A History of Power from the Beginning to AD 1760. Cambridge University Press, 1986).

A DÉL-AMERIKAI JEKÁNA INDIÁNOK ÉS A GYERMEKNEVELÉS JELENTŐSÉGE

A természeti népek lelki-szellemi-fizikai egészségében, boldogságában, életvezetésében kulcsszerepet játszik a gyermeknevelésről alkotott felfogásuk, amely szerint a fizikai, lelki és szellemi egészség és boldogság kulcsa a szülők és kisbabáik, kisgyermekük szoros fizikai, lelki és szellemi kapcsolata és összhangja (Jean Liedloff: Az elveszett boldogság nyomában – A kontinuum-elv. Kétezerégy Kiadó, 2015). A dél-amerikai jekána indiánok nyelvéből hiányzik a kény-

szerként felfogott „munka” kifejezés, a muszájból, erőfeszítések árán végzett tevékenység, kevés élvezettel. Számukra minden tevékenység öröm, a megerőltető tennivalók közben vicceket mesélnek egymásnak, és jókat szórakoznak. Minden tevékenységükhez úgy állnak hozzá, életfelfogásuknak köszönhetően, hogy ezzel saját jól-létüket növeljék, beleértve a legnehezebb fizikai tevékenységeket is. Viszonyuk a szomszédos törzsekkel kifejezetten jó. Szoros üzleti kapcsolatban állnak, alapelvük, hogy a jó kapcsolat megőrzése mindig fontosabb, mint a jó alku (u.ott). A gyermekek velük született igényeit a szülők a legnagyobb örömmel teljesítik, fejlesztik. A gyermekek önazonossága nevelésük során nem sérül, ellenkezőleg, elevenen és örömteli módon fejlődik. Rácsos ágy, külön gyerekszoba, járóka, etetőszék, babakocsi nem létezik, a kisgyerekek folyamatosan szüleik társaságában élik örömteli felfedezésekben, élményekben gazdag napjaikat. Ahogy az anyaméhben minden az elvártaknak megfelelően történt, a csecsemő a továbbiakban is számíthat rá, mondhatni biztos benne, hogy a történések megfelelnek elvárásainak. Ez azonban a modern világban szinte soha nem következik be (u.ott).

A NYUGATI CIVILIZÁCIÓ ÉS AZ ERKÖLCS

A civilizáció fentebbi meghatározásának megfelelően az életvezetés legmagasabb szintjét kellene jelentse, az életvezetésben pedig az erkölcs kulcsszerepet játszik. A nyugati civilizációt azonban már kialakulása korszakában az anyagiasság előtérbe, az erkölcsiség háttérbe kerülése jellemezte. Maguk az ókori görögök, Strabón és Homérosz ismerik el, hogy náluk kezdődtek a bajok. Strabón (i.sz. 23 körül) ugyanis főművében Homéroszra (i.e. 800 előtt) is hivatkozva ezt írja: „a nálunk dívó életmód már majdnem minden nép között elterjedt s megromtatta az erkölcsöket, amennyiben bevitte közéjük a fényűzést, az élvhajhászást, a csalárdságot s a kapzsiság ezerféle módját... a fondorlatosságot... a vagyonygyűjtést... az igazságtalankodást... a züllöttséget... a kétszínűséget...” (Strabón: Geographica. 1977, 318). Ezek az alapokon épült fel a modern, materialista civilizáció, a világtapasztalásnak az a viszonylag új módja, amely az életet és a Kozmoszt teljes mértékben minden szentségtől megfosztottként fogja fel (Mircea Eliade: A szent és a profán. 1987, 9). A nyugati, profán civilizációban elveszett a világ, az élet varázslatossága, az emberi élet kiürült, a mindennapi örömteli tevékenységet felváltotta a mindennapi taposómalom, a hajsza a pénz, a hatalom, a siker után.

NYUGATI CIVILIZÁCIÓ ÉS AZ ÖNKÉNYSZERÍTÉS FOLYAMATOS NÖVEKEDÉSE

Jól ismert szólás, hogy a nyugati civilizációban „kizökkent az idő” (Shakespeare: Hamlet, 1602). Amikor a nyugati ember beleszületik és egész lényével beilleszkedik ebbe a kizökkent világba, akkor a társadalom hatásrendszerét építi be jobb sorsra érdemes belső világába, érzés- és gondolatvilágába. Így fejlődik ki a nyugati civilizációnak megfelelő beállítottság, s ezzel a nyugati ember belső világa is kizökken. Norbert Elias „A civilizáció folyamata” című világhírű könyvében kimutatja, hogyan vált az európai világszemlélet és az ennek megfelelő életművészet, magaviselet az elmúlt évezredben egyre „civilizáltabbá”. A középkorban „az egyénre nehezedő külső kényszerít egyre nagyobb mértékben váltotta fel az az önkényszerítés, amely feltétele, de eredménye is a modern, erőszakmonopóliumon alapuló állam létrejöttének” (az 1987-es kiadás fűszövege szerint). Az újkorban mindez folytatódott, sőt felgyorsult a kizökkenés. Friedrich Schiller 1795-ben „Levelek az ember esztétikai neveléséről” című művében felhívta a figyelmet arra, hogy a modern kor karaktere mélységesen lealacsonyodott, a történelem megromtotta, lezüllesztette az embert, erkölcsi barbárságba taszítva az emberiséget. Minden ember rendeltetése és lényege szerint „magában hord egy tiszta ideális embert, létezésének nagy feladata pedig az, hogy minden változása közepette összhangban legyen annak változhatatlan egységével”. Ennek a feladatnak a megoldása „boldogságunk legjobb része”, és ez „szorosan kapcsolódik az emberi természet morális nemességéhez”. Az államnak az lenne az alapfeladata, hogy „ezt a tiszta embert, aki többé vagy kevésbé világosan minden szubjektumban felismerhető, reprezentálja”. A nyugati állam azonban „zsarnoki igába hajtja a lesüllyedt emberiséget”. „A haszon a kor nagy bálvány, őt kell szolgálnia minden erőnek, s előtte kell hódolnia minden tehetségnek.” „Tagadhatatlan, hogy az általa érintett egyének szenvednek e világ céljától.” Schiller hozzáteszi: a műveltség és a kifinomulttá válás dicsősége nem írható a nyugati civilizáció javára. Az emberség az állam polgárainak szívében élő tiszta és objektív, egyetemes embereszményben, az ész és az érzés összhangjában áll, enélkül maga az ember válik töredékké, pusztán foglalkozásának, tudományának lenyomatává lesz. Ezzel szakadás áll be törvények és erkölcsök között, az élvezet elválik a munkától. Az ember ellentétévé

válk önmagának. Schiller szerint a javak legfontosabbika az emberség, az ész és az érzés összhangja. Eredeti önazonosságunkat sérti az a civilizációs be rendezkedés, amely nem vesz tudomást arról, hogy az ember több, mint egy programozható gép. „A legnyilvánvalóbb tényeket felejtjük el a legkönnyebben. A jelenlegi gazdasági rend és az átalakításra kidolgozott tervek elsöprő többsége azon bukik meg, hogy figyelmen kívül hagy egy elcsépeelt igazságot; nevezetesen azt, hogy még a legközönségesebb embernek is van lelke, és így az anyagi gazdagság semmilyen növekedése sem kárpótolhatja őt azért a helyzetért, amely sérti önbecsülését és csorbítja szabadságát” (R. H. Tawney 1926/2008, Religion and the Rise of Capitalism). A híres költő, T. S. Eliot a huszadik század első felében már ezt kérde: „Hol van az az élet, amelyet elvesztettünk az életünkben? Hol van az a bölcsesség, amelyet elvesztettünk a tudásban? Hol van az a tudás, amelyet elvesztettünk az információban?” (T. S. Eliot: The Rock: A Pageant Play, Part I. 1934).

NYUGATI CIVILIZÁCIÓ ÉS A KÍVÜLRŐL IRÁNYÍTOTTSA G NÖVEKEDÉSE

Tény, hogy a 20. század közepére a nyugati emberiség nagyobb része kívülről irányítottá vált, ahogy ezt megírta David Riesman „A magányos tömeg” című művében. Az emberi élet kívülről irányított voltát azonban nem annyira az életművészet, mint inkább a manipuláció legmagasabb szintjének tekinthetjük. A nevelés célja ugyanis az olyan önálló gondolkodásra és cselekvésre képes ember, aki lényegében minden helyzetben képes egyéni és közösségi, társadalmi életével összhangban álló értékek, erkölcsi elvek alapján cselekedni. A kívülről irányítotttság az alávetettségnek az a formája, amelyben a kívülről irányított ember abban a hiszemben jár el, hogy saját önálló döntéseit hajtja végre. Az önkényszerítés intézményesülése, a személyiségbe beépülése az eredeti önazonosság többé-kevésbé lényeges módosulásával, feladásával jár.

A kívülről irányítotttság a hatalom-központú civilizációban az embert önmagától elidegenítő hatalom általi irányítotttságot jelent. Noam Chomsky, korunk egyik legkiemelkedőbb tudósa megállapította, hogy nagyon határozott nyomás nehezedik a nyugati társadalomra, amely manipulálja a média és az értelmiség mentalitását a meghatározó hatalmi struktúrák támogatásának érdekében (Michalis Nevradaakis: Interview with Noam Chomsky. http://www.x-pressed.org/?xpd_article=interview-with-chomsky 2012).

NYUGATI CIVILIZÁCIÓ ÉS A TERMÉSZETES ÉN LECSERÉLÉSE AZ EGO-VAL

Gordon W. Allport „A személyiség alakulása” című könyve alapműnek számít a nyugati pszichológiában. Allport felhívja a figyelmet az én jelentőségére. Az én életünk „forró mag”-ja, középpontja, legbenső lényege. Kétségtelenül a csecsemő tudatában van önmagának, de ez még természetes énje, amely lényegesen eltér énjének későbbi válfajától, a nyugati ember éntudatától. Az eredeti, természetes én lecserélése, háttérbe kerülése az első öt vagy hat életévben fokozatos tanulási folyamat révén alakul ki. Ez a leglényegesebb, legdöntőbb változás, ami az ember életében valaha is bekövetkezik. Élete első éveiben a kisgyermekben lángol a szenvedély, hajtja a világ és az élet felfedezésének ösztöne. A nyugati civilizációban azonban ez a felfedezési ösztön, a kisgyermek tevékenységének legfőbb hajtóereje rendszeresen falkba, akadályokba ütközik. A nyugati felfogás szerint ugyanis, ahogy Allport írja, a kisgyermek felfedező tevékenysége minden szülőre nézve egy csapás. A szülők a beivódott beállítódásuknak, magatartásformáknak megfelelően rendszeresen gátolják a kisgyermekben eleinte még akadálytalanul, szenvedélyesen élő felfedezés ösztönét, a képzelet szabadságát, a játékban való elmerülést, a hangos önkifejezést, a gáttalan örömet, az önálló gondolkodást. A kisgyermek számtalan szidást, elmarasztalást kap. Ezek számára azt fejezik ki, hogy szülei nem fogadják el természetes énjét. A kisgyermek szenved, sír. Természetes indíttatásának szülői akadályozása hatására egyre növekvő félelem vagy apátia, érzéketlenség, tompaság alakul ki benne. Itt jegyezzük meg, hogy a kutatások szerint a tanult tompaság az agy öregedésére és életminőség-romlásra vezet (Lalonde, Badescu: Exploratory drive, frontal lobe function and adipsia in aging. 1995). Amikor az egyre halmozódó, természetes énjét fenyegető hatások rendszerre állnak össze, kialakul a negatívizmus, a dackorszak. Kétéves korban a kisgyermek még nem hajlik a versengésre, az ismétlődő ráhatások csak hároméves korától kezdve válnak eléggé erőssé ahhoz, hogy rávegyék erre. Más kultúrákban ez is másképpen van – teszi hozzá Allport. A nyugati individualista felfogás szerint a gyermeki énnel a másoktól teljesen különváltó én felé kell fejlődnie. Ez a „fejlődés” együtt jár az emberi összetartozás természetes érzésének háttérbe kerülésével. Más kultúrákban az én kevésbé élesen különül el az 'az'-tól, illetve a 'te'-től. A nyugati emberre jellemző én az az ego, amely a nyugati civilizáció elvárásai alapján meghatározott, és amely az

eredeti, természetes ént kakukktójásként lecseréli. A nyugati én a természetes én akadályozásából, megáztatásából, annak pótlékeként alakul ki. Kialakul az alacsonyabbrendűség érzése. A felmérések szerint még a jó eredményeket elérő egyetemisták 88% százaléka is tudja, mit jelent az alacsonyabbrendűség érzésétől szenvedni (Allport 146-150).

A LÁNGLELKŰ ÉS LÁNGESZŰ, ZSENIÁLIS EMBER TITKA: A TERMÉSZETES ÉN MEGŐRZÉSE

Allport kutatási eredményei szerint a nyugati ember énje öt-hatéves korban alakul ki. Hatéves kor után a felnőttek kívánalmain alapuló viselkedési mintázat már szilárdan rögzült (Allport 1985, 152). Ves-sük ezt össze azzal a ténnyel, hogy a kisgyermek rendszerint éppen öt-hatéves korukig őrzik meg eredeti, aranyos, szabad lényüket és alkotóerejüket teljén. A legújabb pszichológiai vizsgálatok egyértelműen kimutatták, hogy a kisgyermek öt-hatéves korukig valóságos alkotó géniuszokként élék életüket. George Land és Beth Jarman 1992-ben megjelent könyvükben (Breakpoint and Beyond: Mastering the Future-Today) 1600 gyermek alkotóképességét vizsgálták meg egy egyezményes kreativitás-teszt segítségével 5 éves, majd 10 éves és 15 éves korukban (Land and Jarman 1992, 153). A felmérés szerint ugyanaz az

1600 gyermek 5 éves korában alkotóerő tekintetében szinte felülmúlhatatlan, 98%-uk érte el a nagyon kreatív, „alkotó géniusz” szintet. 5 évvel később, 10 éves korukban azonban ezt a szintet már csak 30%-uk, 15 éves korukban már csak 12%-uk érte el. Később megvizsgálták, hogy 280 ezer felnőtt hogyan teljesít e teszt kitöltésében. Az eredmény: mindössze 2%-uk érte el a kreatív géniusz szintet (Marke Rillo 2016, személyes közlés). Ezek alapján arra következtethetünk, hogy amikor a nyugati civilizációra jellemző ego az eredeti, természetes éntől átveszi az irányítást, ez a folyamat együtt jár a jóformán minden emberrel veleszületett szenvedélyes, lánglelkű és lángeszű természetes énnel, s vele az életerő, alkotóerő, eredetiség kialakulásával, az elidegenedés elhatalmasodásával, a külső kényszerek beépülésével.

A GYERMEKNEVELÉS ÉS AZ EMBERISÉG TOVÁBBI SORSA

A külső kényszerek belső elhatalmasodása az emberiség legnagyobb erőforrását, alkotóerejét fokozza le, ráadásul óriási mértékben. Az elidegenedés belső világunk mélyrétegei iránti fogékonyság eltompulásával jár. Úgy tűnik, embervoltunk lényege nem a felszíni tudatrétegekben, hanem belső világunk legmélyén rejlik. Eredeti mivoltunk megismerése, megértése alapvető

jelentőségű önismeretünk számára. Ha pedig kiderül, hogy eredeti énünk sokkal teljesebb modern énünkénél és sokkal nagyobb lehetőségeket rejt számunkra, akkor természetes énünk felfedezése még nagyobb jelentőséggel bír. A modern pszichológia kimutatta, hogy azok az emberek, akik különösen szoros kapcsolatban állnak belső világuk mélyebb rétegeivel és ezt képesek tudatosan megformálni és kifejezni, a lángeszű emberek, a zsenik (Myers nyomán Kelly et al.: Irreducible Mind. 2007, p. 482 ff.). Ha tehát gyermekkorunkban természetes énünk még összhangban állt belső világunk mélyebb rétegeivel, akkor az élet még szenvedélyesen égett bennünk, lángja az égig ért. Ha pedig később eltávolodtunk természetes énünktől, akkor ez állította bennünk mesterségesen alacsony szintre az élet lángját. Ahogy Gordon W. Allport (1985, 131) amerikai pszichológus írja: „a nyugati ember énie [belső világából] úgy kiáll, mint egy feltartott hüvelykujj”. Ha összhangban állna, akkor természeti lény voltunkból fakadó, kozmikus belső erőink feltöltenék énünket eredeti rendeltetésünknek megfelelő hajtóerőkkel. Az egészséges világnézet alapvető civilizációs jelentősége abban rejlik, hogy képes újra közel hozni hozzánk az élet teljességét, szélesebbé tenni s elmélyíteni látásmódunkat, s lelkesítő, megtisztító erőként felszabadítani az emberiség teljes alkotóerejét. Úgy tűnik, itt dől el az emberiség, a következő nemzedékek sorsa: a gyermekeknevelés és a családsteret tartalmi és minőségi megújulásán áll és bukik az emberiség jövője.

A KÍNAI CIVILIZÁCIÓ ÉRTÉKRENDJE

A nyugati civilizáció hatalom-kultuszát még jobban megvilágítja, ha összevetjük a kínai civilizáció értékrendjével, amely szerint „fontosabb az erkölcsösség, mint a törvény; fontosabb ez az [evilági – GA] élet, mint a túlvilági [fontosabb a filozófia, mint a vallás- GA], fontosabb a közösség, mint az egyén; fontosabb a spirituális, mint az anyagi; fontosabb a felelősség, mint a jog; fontosabb a jólét, mint a demokrácia; fontosabb a rend, mint a szabadság; fontosabb az összhang, mint a küzdelem” (Lai Chen 2017, v). A kínai civilizáció alapja: először, a filozófiai gondolkodás és kozmológia, másodsor, az értékek és a világnézet (u.ott, 1). Lai Chen könyvében öt fő értéket emel ki. Először, a társadalom állapota fontosabb, mint az egyén; másodsor, az állam gyökere a család; harmadsor, az államnak tiszteletben kell tartania az egyént; negyedsor, az összhang fontosabb eszköz a társadalmi rend fenntartásában, mint a konfliktus; ötödsor, a vallások között békés együttélés és egymást kiegészítő kapcsolatok kell fennállja-

nak (Lai Chen 2017, 156). A család jelentőségéről már fentebb esett szó. A család jelenti a kínai civilizáció értékrendszerének alapját.

A kínai civilizáció egyik legfontosabb alapértékére nincs megfelelő szó a nyugati szótárban. Ez a *filialitás* (*xiao*), amelyet talán így fordíthatunk: a leszármazási viszonyok tudatosítása és tiszteletben tartása, a szülők, az emberiség, a Természet, a Világmindenség magas szintű megbecsülése, amely annak mély megértéséből fakad, hogy tőlük származunk, nekik köszönhetjük életünket, az Ő köldöksinórjukon élünk, tőlük kapjuk az életünk kiteljesedéséhez szükséges éltető erőt. A filialitás érzése az az érzés, hogy viszonzunk kell mindazokat a jótéteményeket, amelyeket szüleinktől, őseinktől, a természeti világtól kaptunk. A filialitás a gyermek elkötelezettsége a szülők iránt, amelynek legfontosabb elemei a kötelességtudat, a szülők tisztelete és a szülőkhöz ragaszkodás, a szülők iránti megbecsülés érzése. Magyarul fiúság-nak nevezhetjük, ha ebbe beleértjük a lányokat is. A fiúság természetéből adódóan továbbadódik visszamenőleg a felmenők végeláthatatlan során át minden földi élet forrásáig, a kozmikus teremtőerőig, az Élő Világegyetemig.

A FILOZÓFIA ESZMÉJE AZ ŐSI EURÁZSIÁBAN

A filozófia értelmezése és jelentősége Kínában a Nyugaton megszokottól nagyon eltérő. A filozófia nem az a semmibe vehető, akadémiai szőrszálhasogatásban kimerülő megismerő tevékenység, amivé a nyugati civilizációban egyre inkább válik. A filozófia a helytálló világnézet felfedezésére és ennek alkotó alkalmazására irányuló szellemi tevékenység, mégpedig az egyéni és közösségi életvezetés, a társadalom, a civilizáció és az emberiség önirányítása számára. A filozófia a civilizáció alapelveinek, a társadalom alkotmányának és törvényeinek a legszélesebb, természeti és kozmikus összefüggésekben is helytálló alkalmazása. A filozófia az emberiségnek, a Mindenségnek, az életnek elkötelezett megismerő tevékenység, amelynek legfőbb célja, hogy az ember irányítójá, kalauzá, helytálló döntések meghozatalára alkalmas eszköze legyen egyéni, közösségi, társadalmi és civilizációs tevékenységében. A kínai filozófiában a társadalomirányítás kérdései évezredek óta központi szerepet játszanak. Az állami hivatalnokképzés az ősi bölcséleti hagyományokra épül. A társadalom vezetői közé csak a legkiválóbbak kerülhetnek be. Mivel a legkiválóbbak közé tehetsége alapján kimagasló érdemeket szerezve bárki bejuthat, több ezer éves hagyomány, hogy az egész kínai nemzetet áthatja

A fehér színnel jelzett eurázsiai természetvallás-sámánizmus körzetének zsugorodása i.sz. 600 és 1200 között. A térképen egyedül e körzet kora nincs feltüntetve. Ennek oka, hogy ez a körzet az emberiség ősvallásának körzete, pontosabban ősi bölcséletének, hiszen abban a civilizációban a filozófia, a tudomány és a vallás nem váltak külön egymástól. Érdekes szem előtt tartani, hogy a kínai konfucianizmus és buddhizmus ugyanerre az ősi bölcséleti rendszerre épült és azzal folytonosnak tekinthető. Ha időben tovább követnénk a ma felé az ősi természetvallás körzetének zsugorodását, mára a mai Kína, Japán (sintoizmus) és Délkelet-Ázsia maradna. Civilizációs önazonosságunk évezredek óta összekötötte a Kárpát-medencét Délkelet-Ázsiával. Ennek a közös ősi eurázsiai civilizációnak a megismerése jelentős szerepet játszhat az Új Selyemút közös építésében, közös civilizációs önazonosságuk felismerésében, újra összekötve a közös hagyománnyal bíró népeket.

a törekvés a kiemelkedésre, a legmegbecsültebb, legmagasabb szintű tudást igénylő hivatalok betöltésére. Így a filozófia szorosan összefonódik az államélettel, a kínai civilizáció-állam irányításával. Az emberi élet kiinduló alapténye, hogy az ember a világban él. Mivel az élet és a világ, amelybe beleszületünk, lényegében adott, az emberiségnek olyan civilizációt kell kialakítania, amely összhangban áll az élettel és a világgal. Mivel az anyagot, az életet és az értelmet irányító természettörvények összekötik az embert a Világegyetem egészével, e törvények megismerése összeköti az emberi életet és értelmet a Világegyetem életével és értelmével. Az ősi Eurázsia bölcséleti rendszere az anyag, az élet és az értelem kozmikus alapelveinek és ezek összhangjának megfogalmazása. Mivel ez a három kozmikus alapelv alkotja és irányítja a Világegyetemet, és a Világegyetem végső soron egységes egész, maga az Egy, ezért kozmikus szinten az anyag, az élet és az értelem szükségképpen összhangban áll egymással. Ebben a kozmikus triumvirátusban az élet és az értelem irányítja az anyagi világot. Az élet adja a végső értéket, az értelem adja az életnek legkedvezőbb döntést (Grandpierre, A. Lélek és Világegyetem, 2016).

A NYUGATI CIVILIZÁCIÓ ÉRTÉKRENDJE

A nyugati civilizáció lecserélte az értékeket megalapozó ősi bölcsességet az értéksemlenessé váló, modern tudással, amely az élet jelentőségének elsikkadásával

az anyagra irányul. Az anyagi világra irányuló értelem egyre meghatározóbbá válásával az ókortól kezdve az egységes világszemlélet egyre jobban szétzoredezett. Szétvált a tudomány és a vallás. Szétvált a filozófia és a vallás. Szétvált a filozófia és a tudomány. Szétvált az állam és a filozófia. Szétvált az állam és az erkölcs. A nyugati civilizációban egyre többet tudunk az egyre kisebb részletekről, egyre kevesebbet az egésztől. Mivel azonban elsősorban az egész mondja meg, mi a rész szerepe az egészben, az egész háttérbe szorulásával a nyugati civilizáció elvesztette átfogó szemléletét, és ezzel helytálló ítélőképességét és önirányító képességét. Ebben a helyzetben a nyugati civilizáció főáramának egyre erősödően materialista jellegű világnézete egyre akadálytalanabban érvényesül. A nyugati civilizáció lecserélte a befolyása alá került népek eredeti világnézetét. Ezzel a nyugati társadalom valódi irányítása kikerült a társadalom kezéből. Akik a készen kapott materialista világnézet alapján állnak, azok – legyenek bármilyen magasan irányító pozícióban – csak részfeladatokat hajtanak végre.

A nyugati civilizáció több ezer éves fő áramának értékrendje a pénzt, a hatalmat, a sikert tekinti elsődlegesnek. A nyugati civilizációban fontosabb a törvény, mint az erkölcs; fontosabb az egyén, mint a közösség, fontosabb az anyagi, mint a spirituális; fontosabb a jog, mint a felelősség. A nyugati kozmológia materialista. „Ez az első olyan kozmológia, amelyben nem

volt hely az embernek, nem volt hely az Istennek, nem volt magyarázat a világ eredetére. Minden hagyományos kultúra, amit az antropológusok ismernek, rendelkezett kozmológiával, amely megvilágította, hogyan jött létre a világ és hogyan folytatódott, hogyan jött létre az ember, és mit várnak az istenek az embertől. A kozmológia adott értelmet a mindennapok világának azáltal, hogy megadta azt a nagyobb összefüggést, azt a nagyobb rendszert, amelyben az ember valóságérzéke, önazonossága, és viselkedési szabályai gyökereztek. Egy kozmológia csak akkor vehető komolyan, ha hitelt érdemlő, és a tudományos forradalom után a hagyományos kozmológia tarthatatlanná vált. Az új kozmológiában a világegyetem végtelen üres tér, benne véletlenszerűen elszórt csillagokkal. Sohasem tudta teljesen kiszorítani a középkori világegyetemet az emberek szívéből, részben azért, mert annyira hiányosnak tűnt” (Abrams and Primack: Cosmology and 21st Century Culture. Science 293, 1769, 2001). Az élő Világegyetem egzakt tudományos elmélete ezen a döntő téren hoz újat azaz, hogy a Világegyetem anyagának fizikai alapelve mellett kimutatja biológiai és logikai alapelveit, megalapozva az ökológiai kozmológiát (Grandpierre A. 2018a: The Living Universe – The Scientific Foundation of the Ecological Civilization, book manuscript, submitted; 2018b: The Fundamental Biological Activity of the Universe. In: Eco-Phenomenology: Life, Human Life, Post-Human Life in the Harmony of the Cosmos. Springer. Publication Date: 08/06/2018; The Sun and a new theory of life: The Helios theory, HUG 2018/1, 205-215).Bár a nyugati iskolapedagógia a világnézeti semlegességet hangoztatja, a tananyag a materialista világnézetet építi be a gyermekek tudatába. A kötelező oktatás bevezetésével a materialista világnézet egyre mélyebben épül be az egymásra következő nemzedékekbe. A családok egyre kisebb mértékben vesznek részt a gyermeknevelésben. A gyermeki önazonosság befolyásolásában egyre nagyobb szerepet játszik a fogyasztói szemléletet közvetítő média, a szórakoztatóipar, de nem lényegtelen az élelmiszeripar szerepe sem.A nyugati világ életminőségének jellemzésére külön kifejezés született, s ez az elidegenedés. Az elidegenedés nyugati civilizációt jellemző volta összecseng azzal, hogy a nyugati ember énje úgy áll ki a belső világból, mint egy eltartott hüvelykujj. Az Egészségügyi Világszervezet, a World Health Organization (WHO) tanulmánya szerint a mai világ elsőszámú vagyis legnagyobb problémáját a magatartás-zavarok, a civilizációs ártalmak, a depresszió, az elidegenedés jelentik.

A CIVILIZÁCIÓ MÉRŐSZÁMA: A CIVILIZÁCIÓS HATÉKONYSÁG

A fentiek alapján bevezethetjük a civilizációs hatékonyság mérőszámát, amelyet a testi-lelki-szellemi jól-létet javító munkaidő és a teljes munkavégzésre fordított idő hányadosaként határozhatunk meg. Tegyük fel, hogy a nyugati civilizációban a napi átlagos munkaidő 10 óra. Tegyük fel az egyszerűség kedvéért, hogy az abházoknál, hunzáknál, vicabambáknál, okinawaiaknál, lkung busmanoknál, bhutániaknál az átlagos napi munkavégzés 3-5 óra. Ha ugyanolyan boldogok, vidámak és egészségesek lennének a nyugatiak, mint az ősi eurázsiai civilizáció életmódját és életvezetését legjobban őrző, hagyományos civilizációk, akkor a hagyományos civilizáció mintegy háromszor fejlettebbnek, azaz civilizáltabbnak lenne tekinthető. A bökkenő azonban ott rejlik, hogy amíg a hagyományos civilizáció az egész életen át megőrzi a gyermekkori boldogságot és egészséget, addig a nyugati lényegesen, számszerűen nehezen kifejezhető mértékben rontja. Ha a hagyományos civilizációt boldogság- és egészségépítőnek tekintjük, akkor a nyugati civilizáció boldogság- és egészségrontónak adódik. Számítsunk azt illusztrálja, hogy a nyugati civilizáció nem civilizáció a szó eredeti, életvezetést eredményesen javító értelmében.

A FILOZÓFIA JELENTŐSÉGE A CIVILIZÁCIÓ SZÁMÁRA

Az ókorban a filozófia nem valami az embertől, az élettől és a világtól elrugaszkodott spekuláció volt, hanem éppen fordítva, az ember, az élet és a világ természetes, emberi felfogása, értelmezése és megértése az emberben: a józan ész. Az ember alaptevékenysége az a testi-lelki-szellemi tevékenység, amely szüntelenül a test, a lélek és az értelem jól-létének növelésére irányul. Az emberiség alapvető szellemi tevékenysége a valóság megismerése, ez élettevékenységének alapja. A valóság a világ, az élet és a tudat. Az emberiség alapvető szellemi tevékenysége a Világegyetem, az élet és a tudat megismerése: a legmagasabb és legteltesebb, egészséges filozófia.

A HÁROM KOZMIKUS ALAPELV: AZ ANYAGELV, AZ ÉLETELV ÉS AZ ÉRTELEMELV

Az ember a világban él. Az élet parancsa, hogy cselekednie kell. A helytálló, célravezető cselekvéshez ismernünk kell az életet, az embert és a világot. A cselekvéshez döntenünk kell, értelmeznünk és ér-

tékelnünk kell az életet és a világot, az életnek és a világnak megfelelő döntésszisztemre van szükségünk. Helytálló döntéseinket a tények között a valóságban fennálló összefüggések ismerete teszi lehetővé. A legfontosabb összefüggések azok, amelyek állandóak, amelyekre mindig és mindenhol számíthatunk, amelyek az eseményeket irányítják. Ezek kiemelkedő fontosságuk miatt külön nevet is kaptak: ezek a természettörvények. A természettörvények között is fennállnak összefüggések. A természettörvények ismerete az emberi tudást az érzékszervi megismerésnél végtelenszer hatékonyabbá teszi, mert egyetlen törvényből végtelen sok jelenség bekövetkezése látható előre. Az anyagi világ azért egységes, mert természettörvényeit egyetlen mélyebb szintű törvény foglalja össze, amelyet első elvnek nevezünk éppen azért, mert belőle származik az anyagi világ összes alapvető törvénye. A fizikában ezt az elvet a legkisebb hatás elvének nevezik. A legkisebb hatás elvének ismerete teszi a fizikát a leghatékonyabbá. Hasonlóan, az élet világa is egységes, egyetlen első elvből fakadnak alaptörvényei, ahogy azt Bauer Ervin, az egzakt elméleti biológia megalapítója bebizonyította. Hasonlóan az értelemnek is vannak természettörvényei, amelyek első elvei a logikai axiómák. Ez a három első elv egységes egészet alkot, hiszen végső soron a világ egy. Így jutunk el az Egyháromság ősi eszméjéhez, amely az ősi Eurázsia bölcséleti rendszerének lényege. Az Egyháromság bölcséleti rendszere a leghatékonyabb és legmélyebb-reható, felülmúlhatatlan mélységű, széleskörű és hatékonyságú tudás.

ÖNAGONOSSÁGUNK KOZMIKUS FORRÁSAI

A három kozmikus alapelv egységes egésze teszi lehetővé az anyag, az élet és az értelem összhangját, a test, a lélek és a szellem összhangját, az atom, az érzés és a gondolat összhangját. A három kozmikus alapelv egységes egésze teszi lehetővé a világnézetet. A világnézet rendkívül mélyreható, mert a három kozmikus alapelv révén magában foglalja az egész világot. A három kozmikus alapelv az embert és a Mindenséget egyaránt áthatja, és révükön a legbensőségesebb módon állunk kapcsolatban a kozmikus teremtőerőkkel.

Énünk lényege a cselekvőképesség tudatos tényezője, a célkitűzés képessége, és ez, bármilyen mértékű és minőségű is, egy egyetemes adottság, minden élőlény adottsága, amely nem az anyagi világból, hanem a kozmikus világ cselekvőképességéből ered. Ez pedig azt jelenti, hogy személyes önazonosságunk kozmi-

kus adottság, a Mindenséggel köt össze bennünket. Cselekvőképességünk másik, ösztönös tényezője az életösztön, amely cselekvésre ösztönöz bennünket, és megadja az ennek végrehajtásához szükséges motivációt és energiát. Az életösztön szintén egyetemes adottság, minden élőlény adottsága, amely nem az anyagi világból ered, hanem az élő Világegyetemből. Önazonosságunk két, elválaszthatatlan tényezője, énünk és az életösztön, mindketten kozmikus eredetűek és kozmikus természetűek. Ha ezt tudatosítjuk, képesek lehetünk életünket összekötni a kozmikus világgal, a kozmikus élettel. A kozmikus élet különleges, mert a Világegyetem minden létező egységes egésze, és így maga a feltétlen lét- és létteljesség, nem függ semmi mástól, csak önmagától. A kozmikus élet megtapasztalása friss, erős és tiszta érzés, kiapadhatatlan energiaforrás és felülmúlhatatlan élmény. Ez az élmény a legvalóságosabb élmény, az ősi természetvallások alapélménye. Az ősi eurázsiai természetvallás (1. kép) legjellegzetesebb eleme a legegyszerűbb megnyilvánulásaiban is elbűvölő és fenséges Természettel történő bensőséges találkozás. Az ősi természetvallás a legmagasabb tisztelettel fordul a Természet felé, ami bámulatot és csodálatot ébreszt. Akkor találjuk meg önmagunkat, ha rátalálunk az élet teljességének, bizonyosságának érzését árasztó módjára, és ez akkor jön el, amikor az életünket kozmikus jelentőségűként éljük át. Mindannyian a kozmikus teremtőerők akaratából születünk a Földre. Életünk értelme a Mindenségben rejlik. Egyéni és közösségi életünk, a Homo sapiens élete a Földön kozmikus jelentőségű. Énünk a kozmikus világ cselekvőképességének küldötte, postása, nagykövete. Önazonosságunk akkor ép egész, és akkor nyeri el igazi értelmét, ha összekapcsolódik kozmikus lényegével.

Amikor énünkből tekintünk a bennünk élő három kozmikus teremtőerőre, ösztönökként éljük át őket. A három kozmikus teremtőerőt képesek vagyunk közvetlenül érzékelni legmélyebb érzéseinkkel. A három kozmikus alapelv áthatja testünket, lelkünket és szellemünket, és ezek alapvető irányítójaként ösztönöz bennünket az alapelveknek megfelelő viselkedésre. A három kozmikus alapelv bennünk a testi létezésre irányuló ösztön, az életösztön és a megismerés, a világ felfedezésének ösztöne. Az életösztön magában foglalja az érzésvilágunk tisztaságára és ragyogására irányuló ösztönt és a gondolatvilágunk tisztaságára és helytálló voltára irányuló ösztönt. Az emberi élet alapvető törekvése a jól-létre való törekvés. Az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization) szerint az egészség

a teljes testi, lelki és társadalmi jól-lét és nem egyszerűen a betegségek vagy fogyatékoság hiánya.

Az érzések lehető legmagasabb szintre fejlesztésére irányuló természetes alaptörekvést, ösztönt lélekelnének is nevezhetjük, mivel a lélek alatt első közelítésben az érzésvilág egészét értjük. Hasonlóan, a gondolatvilág lehető legmagasabb szintre fejlesztésére irányuló természetes törekvést értelemelnének nevezhetjük, mivel az értelem alatt a gondolatvilág egészének világosságát, előrelátó és tisztánlátó képességét nevezhetjük. Az emberi egészség, az ép önazonosság az érzésvilág és a gondolatvilág összhangján és együttműködésén alapszik.

A VILÁGNÉZET, AZ ÉLETFILOZÓFIA ÉS AZ EMBERKÉP ÖSSZHANGJA AZ EGÉSZSÉGES VILÁGNÉZET KULCSA

A világot, az életet, önmagunkat és közösségeinket értelmeznünk és értékelnünk kell ahhoz, hogy cselekedni tudjunk. A világ egységes értelmezési és értékelési rendszere a világnézet. Az élet egységes értelmezési és értékelési rendszere az életfilozófia. Az ember egységes értelmezési és értékelési rendszere az emberről alkotott kép. Cselekedeteink akkor ésszerűek, ha megfelelnek a valóságnak, és ez megköveteli a világnézet, az életfilozófia és az emberkép összehangolását.

A filozófia legfőbb célja az ember, az élet és a világ megismerése s ennek alapján az emberiség, és a Világegyetem életének összehangolása. A kínai filozófia azzal az alaptétellel, hogy a Menny benne van az emberekben, eléri a filozófia legfőbb célját, a Menny és az Ember összehangolását, s egyben felemeli az embert az Égbe, és lehozza a csillagokat a földre. A filozófia legfőbb célja megköveteli az emberről, az életről és a Világegyetemről alkotott felfogásunk, azaz az emberről alkotott képünk, életfilozófiánk és világnézetünk összehangolását. Az emberkép, az életfilozófia és a világnézet összehangolásának, azaz az egészséges világnézetnek a kulcsa a Világegyetem élő voltának megértésében rejlik.

A FILOZÓFIA ÉS A VILÁGNÉZET VISZONYA

A civilizáció végső alapja a filozófia, lényege az életművészet, úgy is mondhatnánk, az életfilozófia. Természetes, ha az életfilozófia és a világnézet összhangban áll, mert életünk a világban zajlik. A világnézet, más néven szemlélet, felfogás, látásmód meghatározza a filozófia szemléleti kereteit, irányultságát. A világnézet a gondolkodás irányítója, és így a filozófia alapja. Ugyanakkor a helytálló, egészséges világnézet kialakítása a filozófia feladata. Ludwig Busse, a königsbergi egye-

tem filozófia professzora szerint *a filozófia története a világnézet megalapozására tett kísérletek sorozata* (Ludwig Busse: Die Weltanschauung der grossen Philosophen der Neuzeit. Leipzig, 1917). A Világegyetem élő mivoltának felismerése és tudományos bizonyítása lehetővé teszi a filozófia történetének egyik legnagyobb vívmányát, az egészséges világnézet tudományos megalapozását.

A világnézet kutatása mindaddig nem tekinthető sikeresnek, amíg nem jut el a Világegyetem legalapvetőbb adottságairól nyert teljes képig. A világnézet mindaddig nem tekinthető helytállónak, amíg figyelembe nem veszi a világ minden lényeges, legalapvetőbb tulajdonságát. Ha nemcsak az anyagnak, hanem az életnek és az értelemnek is megvan a maga saját, önálló, egyetemes alapelve, akkor minden olyan szemlélet, világnézet, amely ezek közül akár csak egyet is figyelmen kívül hagy, alapvetően hiányos. A világnézet attól világnézet, hogy az egész világról alkot egységes képet. A hiányos világnézet valójában nem világnézet, csak a szűkebb szemléleti keretekben látszik annak. Hiányos világnézetre alapítani a társadalom, a civilizáció irányítását olyan alapvető, súlyos tévedés, amely embermilliók életét képes egész életre szólóan megnyomorítani. A hiányos világnézetet alapuló civilizáció beteg civilizáció.

A nyugati civilizáció emberképében egyre inkább a pénz és a hatalmi pozíció az értékmérő. Testi-lelki-szellemi egészségünk és emberi önazonosságunk ettől lényegesen eltérő szempontokra hívja fel a figyelmet. Az ember mélyebb összefüggéseiben nem azzal mérhető, hogy mennyi anyagi hasznot hajt a társadalom számára. A társadalmi közérzet és köztudat a társadalom legfontosabb hajtóerői közé tartozik. Az egészséges civilizáció akkor válik a civilizációt alkotó minden ember önazonosságának szerves részévé, ha minden tagjának át tudja adni egészséges világnézetét. Az egészséges világnézet attól egészséges, hogy lényegében teljes, kiegyensúlyozott, összhangban áll az emberben élő kozmikus teremtőerőkkel, és az élő Világegyetemmel.

A világnézet azért is fontosabb a filozófiánál, mert – ahogy arra Huntington is utalt könyvében (Huntington 1998, 27-29) – elkerülhetetlenül mindenkiben kialakul, és mert rendszerint nem tudatosan, hanem alapvető érzelmi beállítottságként van jelen bennünk. A világnézet azért is fontosabb, mint az egyes tények, gondolatok, mert az irányultság bármilyen kiinduló helyzetből képes megfelelő eredményt elérni, amelyre a gondolatok mégoly gazdag univerzuma sem képes, ha nem megfelelő az irányultsága. Ezért a világnézetet a filozófiánál is meghatározóbbnak, alapvetőbbnek tekint-

jük. Ami minden ember életében a legfontosabb, az a világnézet, mert a világnézet irányít minden mást: érzéseinket, gondolatainkat és cselekedeteinket (Naugle, David: Worldview: Definitions, History, and Importance of a Concept. 2016, 1). A civilizáció alapkérdése megítélésünk szerint mindannyiunk életének talán legalapvetőbb kérdése. Így fogalmazható meg: *eredeti, valódi, természetes önazonosságunkhoz szabjuk a civilizációkat, vagy feladjuk eredeti önazonosságunkat egy, az embertől és az élettől elrugaszkodott civilizációval azonosulás kedvéért?*

A CIVILIZÁCIÓ VÉGSŐ ALAPJA: A VILÁGNÉZET JELENTŐSÉGE

Induljunk ki most abból, hogy milyen civilizációra van szükségünk, és tegyük fel a kérdést: mi ennek a civilizációnak a végső alapja? Tekintsük a civilizáció legfontosabb tulajdonságának azt, hogy mennyire segíti elő az ember legjobb testi, lelki és szellemi képességeinek kifejlődését és érvényre jutását, a *társadalmi közérzet és köztudat magas szintjét*, az életminőséget, az erkölcsöt és az alkotóképességet. Az emberi együttműködés közösségi távlatokban képes meghatározódni. Az emberiség békében, nyugalomban, bőségben és igazságban élhetne, ehelyett háborúban, zűrzavarban, testi, lelki vagy szellemi nyomorúságban és hazugságban él. Az emberi civilizáció akkor tud fejlettebb szintre eljutni, ha felismeri, hogyan tud megszabadulni irracionális viselkedésre kényszerítő beállítódottságaitól. Az emberi értelem akkor válik fejlettebbé, ha felismeri életünk közösségi összekötéseinek alapvető jelentőségét, s feltöltődik mélyreható erkölcsi, társadalmi és ökológikus tartalommal. Az etikai és szociális tartalom a magasabb rendű értelemnek ugyanolyan követelménye, mint például a fantázia vagy az absztrakció (Benedek István: Az ösztönök világa, 1948). Az értelem kibontakozását az egyre mélyebbre ható összefüggések megértése jelenti. A legmélyebbre ható összefüggések az ember és a Természet között állnak fenn, és így a közösségi önazonosság, a világnézet szintjén található. A legjobb képességeinken alapuló, magas szintű együttműködést kifejlesztő civilizáció hatékonysága képes messze felülmúlni az individualista szemléletű emberekre építő, atomizált társadalomét. Az emberiség legnagyobb erőforrása az ember belső világában rejlő kozmikus alkotóerők mozgósítása. Az élő Világegyetem világnézetében az emberiség a Mindenség fontos agyközpontja. A kozmikus rendben az emberiség akkor tud jól működő agyközpontként cselekedni, ha az öko-

logikus civilizáció átfogó világnézetének jegyében tűzi ki az emberiséget magában foglaló s egyben rajta túl is mutató, minden élet javára szolgáló céljait. Az ökológikus világnézet szerint az embert nem a testében levő atomok összessége alkotja, hanem a végtelen és örök kozmikus alapelvek, alapvetően a kozmikus életelv és a kozmikus életből eredő én. Önazonosságunk nem merül ki az egyéni önazonosságban. Önazonosságunk akkor ép egész, ha magában foglalja közösségi, társadalmi, civilizációs és kozmikus önazonosságunkat, a Természethez való viszonyunkat is. Ökológikus önazonosságunkat az ökológikus világnézet alapozza meg. Önazonosságunk végső alapjának az ökológikus világnézetet tekinthetjük.

Induljunk ki most abból, hogy a civilizáció végső alapja a filozófia és a kozmológia, az értékrend és a világnézet (Lai Chen 2017, 1). A filozófia és a világnézet vizsgálatára az eredményre vezetett bennünket, hogy a világnézet a filozófiánál a gyakorlatban alapvetőbbnek tekinthető. A kozmikus életet is magában foglaló ökológikus világnézet egyszerre személyes és kozmikus, és egy életteli kozmológiát foglal magában. Az értékrend végső soron szintén a világnézet által meghatározott, hiszen a világnézet magában foglalja a világ lényegi alkotóelemeit, az anyag, az élet és az értelem viszonyát. Az értékrend és a világnézet alaptípusai az anyag, az élet és az értelem oksági rendjének és ezek egymáshoz viszonyított lételméleti súlyának felelnek meg. A kiegyensúlyozott, egészséges világnézetben e három alaptényező egyformán értékes, mert mindhárom életfontosságú, ugyanakkor az élet a legalapvetőbb, mert enélkül semmiféle érték nem létezik. A nyugati civilizációban túlsúlyba került a materializmus, s vele az anyagi értékek. Európában az Aquinói Tamás és Descartes nyomán kialakult dualizmus éppen a legalapvetőbbet, az életet hagyta figyelmen kívül. Az idealizmus a szellem, az értelem jelentőségét túlozta el. Az érzés és az ész összhangja, amelyet Rousseau, Schiller és Thomé H. Fang is kiemelt, önmagában nem elegendő, bár alapvetően ezek hivatottak az emberi viselkedés irányítására. A kiegyensúlyozott világnézetben az érzés, az értelem és a cselekvés összhangja áll a középpontban. A világnézet így magában foglalja legalapvetőbb értékrendünket, az anyagi világnak, az életnek és az értelemnek tulajdonított fontosságot. Így a világnézet magában foglalja a filozófia és a kozmológia, valamint az értékrendünk lényegét. Ezen az úton haladva is arra a következtetésre jutunk, hogy a civilizáció végső alapja és leghatékonyabb eszköze a világnézet

Nem mindegy, megfelel-e világnézetünk a világnak, vagy sem. Az egyoldalú világnézet hosszútávon az életvitel egyoldalúságán át a valóságtól való egyre nagyobb mértékű eltérésekre vezet. Az egyoldalú világnézet alapuló civilizáció bármilyen magas szintet is érjen el ezen az egy téren, lényegében hiányos, és ezért beteg civilizáció, amely az érintett emberiséget hosszabb távon egyre súlyosabb válságokba dönti. Az egészséges világnézet attól egészséges, hogy teljes, átfogó képet ad a Világegyetem lényegéről. Az egészséges civilizáció kulcsa: az egészséges világnézet.

A nyugati civilizáció világnézetének leghatékonyabb fegyverét a fizika tudományának sikerei jelentik. A fizika az élettelen anyag tudománya. A Világegyetem lényegének tudományos megértése megköveteli az élet

és az értelem természettudományának egzakt tudománnyá válását, megőrizve a fizika legjobb hagyományát és fogalmi apparátusát. Ahhoz, hogy az ökológiai civilizáció legalább ilyen hatékonyra váljon, alapvető a fizika tudományát kiegészítő, önálló biológia és pszichológia egzakt megalapozása. Alapvető jelentőségű, hogy az iskolai tananyag ne csak a fizikai, anyagi világnézetre épüljön, ahogy az mindmáig világszerte. A fizikára épülő szemlélet tanítása 6 éves kortól 18 vagy 24 éves korig naponta 6-8-10 órában az új nemzedék tudatát, világnézetét, önazonosságát a fizikai világnézetre hangolja, következtetésképpen a nyugati civilizáció útjára tereli őket. Korunkban eljött az idő az egzakt biológia és pszichológia közérthető megalapozására és az átfogó, ökológikus világnézet tudományos megalapozására.